

УДК 378.017:39(477):001.89

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI НАЦІОНАЛЬНО-ІДЕНТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Мартинюк Вікторія, аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1386-9576

E-mail: v63417@ukr.net

У статті проаналізовано та виокремлено критерії, показники та рівні сформованості національно-ідентичних якостей студентської молоді. З'ясовано, що на сьогодні немає чітко визначених підходів до виокремлення критеріїв, показників та рівнів сформованості національно-ідентичних якостей студентської молоді. Розглянуто проблеми, які пов'язані з обґрунтуванням критеріїв, показників та рівнів сформованості національно-ідентичних якостей студентської молоді. Виокремлено критерії: когнітивний, емоційний, та практичний. Відповідно до цих критеріїв було виокремлено та обґрунтовано показники та рівні сформованості національно-ідентичних якостей студентської молоді.

Ключові слова: критерії, показники, рівні, національна ідентичність, студентська молодь, заклади вищої освіти, національно-ідентичні якості, освіта, стратегія, сформованість.

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF NATIONAL-IDENTICAL QUALITIES FORMATION OF YOUTH STUDENT

Viktoriia Martyniuk, Graduate Student of the Department of Pedagogy and Education Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1386-9576

E-mail: v63417@ukr.net

One of the important activities of each pedagogical institution of higher education is the definition, justification and application in practice of criteria, indicators and levels of patriotism education and national identity formation. Their development and practical use are necessary for analyzing and assessing the real state of work of the national identity formation of student youth in the conditions of freelance in extracurricular time.

The criteria, indicators and levels of nationally identical qualities formation of student youth are analyzed and highlighted in the article. The main criteria, indicators and levels of the national identity formation of student youth are revealed. It is found out that problem of determining the criteria, indicators and levels of formation of national-identical qualities of student youth has been solving by many scientists. The analysis of pedagogical literature shows that at this stage modern pedagogical science needs to develop and substantiate criteria, indicators and levels of nationally identical qualities formation of student youth in pedagogical institutions of higher education.

It was found that nowadays there are no clearly defined approaches to identifying criteria, indicators and levels of nationally identical qualities formation of student youth. The author of the article considers the problems associated with the substantiation of criteria, indicators and levels of nationally

identical qualities formation of student youth. The author singled out such criterias: cognitive, emotional, and practical. According to these criteria, indicators (cognitive, affective, and conative) and levels (high, medium, low) of nationally identical qualities formation of student youth were singled out and substantiated.

Keywords: *criteria, indicators, levels, national identity, students, higher education institutions, nationally identical qualities, education, strategy, formation.*

Однією із важливих проблем педагогічного дослідження є діагностика початкового стану навчальних досягнень, а також результативності, ефективності педагогічного процесу, який забезпечує його зміни. Вирішення окресленої проблеми передбачає визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості тих особистісних утворень, розвиток та становлення яких відбувається у процесі позааудиторної роботи.

Питання визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості національно-патріотичних якостей студентської молоді завжди було в центрі уваги науковців. Свідченням того є праці О. Абрамчук, А. Гафіатуліної, О. Жаровської, Т. Потапчук та інших. Дослідники по-різному пояснюють, що найбільше характеризує національну вихованість студентської молоді. Більшість дослідників зважають на те, що національна ідентичність є складним комплексом переконань, почуттів, знань і практичних дій студентської молоді. Оскільки їх ставлення формується на базі знань та проявляється у діях, то потрібно враховувати рівень патріотичних знань та характер діяльності студентів. Тому визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості національної ідентичності студентській молоді набуває особливої актуальності, адже вирішальним етапом становлення ідентичності особистості – періодом її зміцнення та закріплення – є студентський вік, коли темпи розвитку особистості сягають найвищого інтелектуально-теоретичного рівня.

Мета статті – визначити та обґрунтувати критерії, показники та рівні національно-ідентичних якостей студентської молоді.

А. Гафіатуліна вважає, що одним із важливих напрямів діяльності кожного педагогічного закладу вищої освіти (ЗВО) є визначення, обґрунтування та застосування на практиці критеріїв, показників та рівнів виховання патріотизму та формування національної ідентичності. Їх розробка та практичне використання необхідні, по-перше, для вивчення, аналізу та оцінки реального стану роботи з формування національної ідентичності студентської молоді в умовах ЗВО в позааудиторний час; по-друге, для подальшого розвитку науково-теоретичних та методичних основ формування національної ідентичності студентської молоді в умовах ЗВО в позааудиторний час; по-третє, для визначення та обґрунтування дієвих напрямів, форм, методів, засобів, технологій, реалізація яких сприяла б підвищенню ефективності та досягненню вищих результатів діяльності з формування національної ідентичності студентської молоді в умовах ЗВО в позааудиторний час [3, с. 14].

О. Жаровська зазначає, що проблема визначення критеріїв національно-ідентичних якостей студентської молоді є важливим етапом у формуванні національної ідентичності студентської молоді, оскільки без неї неможливо правильно орієнтуватися в процесі виконання завдань з виховання патріотизму та формування національної ідентичності студентської молоді в умовах ЗВО і особливо в оцінці їх результатів [5, с. 35].

Р. Чубук визначає «критерій як мірило для визначення, оцінки предмета чи

явища; ознака, взята за основу класифікацій; підстава для оцінки чогось. У науковій теорії під критеріями розуміють ті якості явища, що відображають його суттєві характеристики і підлягають оцінці» [11, с. 257].

Таким чином, ми вважаємо, що критерій – це основна ознака, яка характеризує різні аспекти явища, його сутність. Кількісною характеристикою цих явищ є показник, який дає змогу зробити висновок про його стан у динаміці.

Так, у проєкті Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки розроблена *система критеріїв ефективного патріотичного виховання та національної ідентичності*. З метою визначення ефективності формування національної ідентичності студентської молоді «його результати зіставляються з об'єктивно заданими параметрами цієї діяльності, яка здійснюється в інтересах вирішення конкретних завдань, формування високої національно-патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків щодо захисту інтересів Батьківщини, відданості ідеям державного суверенітету України» [8, с. 1].

У своїй роботі О. Стьопіна виділила такі критерії формування національно-ідентичних якостей студентської молоді: емоційно-інтелектуальний, когнітивний, операційний [10].

А. Гафіатуліна виокремлює такі основні критерії: особистісно-родинний, етнічний, державний, суперетнічний, надособистісний, маргінальний [3].

О. Абрамчук звертає увагу на такі критерії: пізнавальний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-практичний [1].

Вивчаючи питання національної ідентичності студентської молоді у закладах вищої освіти, О. Виговська звертає увагу на такі критерії національно-патріотичної вихованості:

– *пізнавальний* критерій, що визначає рівень розвитку «національно-ідентичних орієнтованих знань, уявлень, які є основою розуміння патріотизму і цілісного самовизначення студентської молоді та групи як суб'єкта соціально значимої діяльності, здійсненої на благо Батьківщини» [2, с. 103];

– *мотиваційний* – характеризує рівень національної ідентичності студентської молоді, їх орієнтації, мету, установки, які визначаються духовно-моральними і соціально-значимими потребами та інтересами, прагненнями, іншими компонентами, які формують цілеспрямованість студента як громадянина-патріота України [2, с. 104];

– *дієво-поведінковий* – визначає готовність студентської молоді до повноцінної самореалізації як громадянина-патріота своєї держави в одному чи декількох напрямках національно значимої діяльності, конкретні результати, досягнення у процесі її здійснення, основні якості, які проявляються на поведінковому рівні [2, с. 104];

– *світоглядно-ціннісний* – «характеризує ступінь сформованості системи поглядів, переконань, принципів, заснованих на свідомості важливих проблем, цінностей, пріоритетів, інтересів суспільства й держави, які дозволяють визначити роль, місце і значення особистості, групи розвитку патріотизму, посилення його позитивного впливу на всі сторони життя і діяльності» [2, с. 105].

О. Стьопіною було застосовано власний підхід, який дозволив визначити основні критерії ефективності формування національно-ідентичних якостей студентської молоді:

- 1) динаміка особистісного національно-патріотичного ставлення до своєї Батьківщини;
- 2) динаміка поглиблення знань національної історії, культури, мистецтва, традиційних духовно-моральних засад та цінностей народу України;
- 3) динаміка зростання добровільної участі студентів у національно-патріотичній діяльності, зорієнтованій на збереження та збагачення духовних і матеріальних надбань народу України;
- 4) домінуючий тип самоідентичності особистості [10, с. 138].

О. Жаровська виокремлює такі види національно-патріотичної вихованості, які можуть виступати, на її думку, критеріями національної самоідентичності студентської молоді:

- «1) особистісно-родинний – характеризується здатністю студента любити ближніх, тобто відчувати любов не тільки до себе самого;
- 2) етнічний – виявляється у “свідомому патріотизмі” – прагненні своїми вчинками сприяти благоустрою та процвітання місця проживання;
- 3) державний – передбачає прагнення відстоювати державні інтереси на всіх рівнях буття;
- 4) суперетнічний – відбиває сформованість патріотичного почуття як духовно-моральної якості особистості: передбачає сформовану здатність особистості ідентифікувати себе як суб’єкта східнослов’янської цивілізації;
- 5) надособистісний – передбачає здатність особистості ставитися з християнською толерантністю до представників інших народів, культур, релігійних конфесій;
- 6) маргінальний – особистість не ідентифікує себе з жодною культурою (виявляється у відсутності патріотичної, національної та етнічної ідентифікації)» [5, с. 39].

Аналізуючи вище вказаних науковців та проєкт Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки, ми виокремили основні критерії:

- когнітивний критерій – характеризується розумінням ознак держави, прав і обов’язків;
- емоційний критерій – визначає позитивне ставлення до Батьківщини, національну ідентифікацію, бажання включатися у студентську діяльність, спрямовану на збереження національної пам’яті своєї малої Батьківщини, вшанування героїв регіону;
- практичний критерій – характеризується виявленням практичних умінь та перетворення їх умінь на суб’єкт-об’єктну взаємодію як основу патріотичних звичок [8, с. 1].

На нашу думку, вище зазначені критерії мають високий рівень узагальненості для об’єктивного визначення рівня сформованості національної ідентичності студентської молоді в позааудиторний час. Поняття «критерій» визначається як оцінка предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації чого-небудь, оцінки. Критерій виступає в ролі норми, еталону, зразка. Критерій повинен містити у собі показники, що дозволяють «виміряти» межі дійсності, зіставляючи їх із нормою.

О. Діденко поняття «показник» пояснює як емпіричне поняття (частіше

статистичне), на підставі якого судять про стан об'єкта. У науковій літературі зустрічається навіть ототожнення понять «критерій» та «показник». Усе ж більшість педагогів вважає, що критерії містять показники, які концентрують зміст критеріїв [4, с. 176].

Тому критерій є чимось узагальненим щодо певного показника. Кожен критерій – це комплекс окремих показників, що відображають певні характеристики, ознаки того або іншого виду діяльності.

Т. Потапчук у своїй роботі пояснює, що показниками національної ідентичності студентської молоді, які характеризують ціннісне ставлення студента до своєї сім'ї, родини, означено: розуміння сімейних норм та цінностей; орієнтування в сімейному родоводі, національних традиціях свого роду; повага до старших і бажання їм допомагати, наслідування сімейних, національних традицій та звичаїв [6, с. 22].

Показники, «що характеризують моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй»: розуміння таких моральних цінностей, як-от: правдивість, чесність, добродійність; прагнення сформувати такі особистісні якості, вияв поваги до інших людей і цінності культури інших народів» [6, с. 22].

Показниками, що характеризують ставлення до своєї Батьківщини, рідного краю, є: знання національних символів України; бажання більше дізнатися про національно-культурні надбання рідного краю; дотримання національно-культурних традицій та звичаїв свого народу; національно-патріотична участь у житті України [6, с. 23].

З теоретичних досліджень вище вказаних науковців виділено три основні показники формування національної ідентичності студентської молоді: конативний (поведінковий), когнітивний та афективний (емоційно-оцінювальний). Саме вони стали основними об'єктами нашого дослідження.

Варто зазначити, що в науковій літературі відсутні виокремлення та характеристика рівнів сформованості національної ідентичності студентської молоді. Це пояснюється, на нашу думку, тим, що, по-перше, національна ідентичність студентської молоді як цілісне поняття взагалі не проаналізоване на належному теоретико-методологічному рівні, відсутні його структура та особливості; по-друге, відсутні емпіричні дослідження національної ідентичності студентської молоді, які дають змогу з великою мірою ймовірності говорити про рівні, на яких функціонує цей феномен.

На думку Т. Потапчук, «з теоретичної точки зору важливо виділити два рівні національної ідентичності: ідеологічний і соціально-психологічний. Ідеологічний рівень виникає в результаті цілеспрямованої, усвідомленої, спеціалізованої діяльності різноманітних соціальних установ, організацій і груп спільнот» [7, с. 191].

Аналізуючи праці науковців (О. Абрамчук, А. С. Виговська, Гафіатуліна, Т. Потапчук), ми можемо виокремити основні рівні формування національної ідентичності студентської молоді в позааудиторний час.

Високий рівень – характеризується стійкими ціннісними орієнтаціями, поглибленим розумінням сутності національної ідентичності, наявністю чітко сформованої національно-патріотичної позиції. *Середній рівень* – характеризується поєднанням розуміння поняття «національна ідентичність» зі сформованими патріотично-ціннісними орієнтаціями, переконаннями, ідеалами. *Низький рівень* – характеризується неглибоким

розумінням сутності національної ідентичності, неактивним ставленням до цього поняття, відсутністю чіткої національно-патріотичної позиції, відсутністю міжкультурної толерантності. Студенти, які знаходяться на низькому рівні, мають поверхневі, безсистемні знання про патріотизм, і більшість із них не намагаються розширити свої знання про явище «національної ідентичності».

Тож нами визначено основні критерії (когнітивний, емоційний, практичний), показники (когнітивний, афективний, конативний) та рівні (високий, середній, низький) сформованості національно-ідентичних якостей студентської молоді, що дає можливість здійснити цілеспрямовану діагностику досліджуваної проблеми та організувати констатувальний експеримент. Вище наведений аналіз наукових досліджень у галузі вивчення основних критеріїв, показників та рівнів сформованості національної ідентичності студентської молоді свідчить про недостатність вирішення проблеми. Тому вважаємо за потрібне проведення експериментальної роботи – констатувального експерименту з вивчення стану сформованості національної ідентичності студентської молоді.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в організації експерименту формування національної ідентичності студентської молоді в педагогічних закладах вищої освіти в позааудиторний час; проведенні анкетування із застосуванням виокремлених критеріїв, показників та рівнів; визначенні педагогічних умов формування національно-ідентичних якостей студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів ВТНЗ у навчально-виховному процесі. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: Гуманізм та освіта*. Вінниця: Універсум-Вінниця, 2018, 80 с.
2. Виговська С. В. Критеріальний підхід до визначення сформованості патріотизму студентської молоді. *Молодь і ринок*. 2017. № 7. С. 103–108.
3. Гафіатуліна А. В. Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Київ, 2018. 20 с.
4. Діденко О. В. Критерії ефективності державної політики національно-патріотичного виховання молоді в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 1. С. 175–184.
5. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів педагогічного університету: ціннісно-орієнтаційна складова: автореф. дис. ... пед. наук: 13.00.07. Вінниця, 2016. С. 35–40.
6. Потапчук Т. В. Методичні аспекти вдосконалення процесу формування національно-культурної ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних. *Народна освіта*. 2015. Вип. 3(27). С. 22–25. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3653 (дата звернення: 17.11.2020).
7. Потапчук Т. В. Форми, функції та рівні національно-культурної ідентичності студентів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(2). С. 191–200.
8. Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки від 14.05.2015р. URL: <http://old.mon.gov.ua/images/files/kollegiy/21.doc> (дата звернення 17.11.2020).
9. Соціологія: для бакалаврів спеціальності 081 «Право» денної форми навчання / уклад. О. О. Піменова. Луцьк: Луцький НТУ, 2017. 56 с.
10. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму як духовно-моральної якості у студентів вищих навчальних закладів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: *Збірник наукових праць. Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля*. (Луганськ, 13 березня 2014). Луганськ: Вісник СХУ ім. В. Даля, 2014. С. 138–146.
11. Чубук Р. В. Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціальних педагогів. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2008. Вип. 11. С. 253–263.

REFERENCES

1. Abramchuk, O. V. (2018). Formation of value orientations of students of higher educational institutions in the educational process. *Proceedings of the international scientific-practical conference: Humanism and education*. Vinnytsia: Universe-Vinnytsia, 80 [in Ukrainian].
2. Vyhovska, S. V. (2015). Criteria approach to determining the formation of patriotism of student youth. *Youth and the market, issue 7, 103–108* [in Ukrainian].
3. Hafiatulina, A. V. (2018). Psychological features of the formation of national identity of student youth of Ukraine. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Didenko, O. V. (2014). Criteria for the effectiveness of state policy of national-patriotic education of youth in Ukraine. *Public administration and local self-government, Issue 1, 175–184* [in Ukrainian].
5. Zharovska, O. P. Patriotic education of students of pedagogical university: value-oriented component. *Extended abstract of candidate's*. Vinnytsia [in Ukrainian].
6. Potapchuk, T. V. (2015). Methodical aspects of improving the process of formation of national and cultural identity of students of higher pedagogical education. *Public education*. Issue 3(27). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3653 [in Ukrainian].
7. Potapchuk, T. V. (2013). Forms, functions and levels of national and cultural identity of students. *Theoretical and methodological problems of raising children and students, Issue 17(2), 191–200* [in Ukrainian].
8. Draft Concept of the National Targeted Social Program of Patriotic Education of the Population for 2013–2017 dated 14.05.2015. URL: <http://old.mon.gov.ua/images/files/kollegiy/21.doc>
9. Sociology: for bachelors majoring in 081 “Law” full-time education. O. O. Pimenova (Ed.). (2016). Lutsk: Lutsk NTU [in Ukrainian].
10. Stepina, O. G. (2014). Education of patriotism as a spiritual and moral quality in students of higher educational institutions. *Spirituality of personality: methodology, theory and practice: Collection of scientific works*. East Ukrainian National University. V. Dahl. (Luhansk, March 13, 2014). Luhansk: Bulletin of the SNO named after V. Dahl, 138–146 [in Ukrainian].
11. Chubuk, R. V. (2008). Criteria, indicators and levels of professional competence of social educators. *Scientific notes of the National University «Ostroh Academy», Issue 11, 253–263* [in Ukrainian].